

az űdeo el mulatas, nem kichin fogiatkozast hoz magawal. Annak okaert az Orszagh és Nemzetnek dichereteertjs semmi munkat fáratsagot és keoltséget feol vennyj el végeztem magammal: Hogy penigh, Nagod, Urj és bechewletes oblatioja szerent gyamolom legyen, nagy biztomban Nagodhoz ismeglen bochattam szekeremet dolgojmmal eggyewit az Tjographia eszkéozért, hogy azt az segítésegétis comportaluan az enimmel, annál hama-rebb az dolgozáshoz ember karját kezethesse feol: Háránlik penigh Nagodnakis eorok djehjretire, effele dolognak promoueálása, minthogy az Nemzetes elejnek sok Jó Vitezj. dologbólis emlekezeti foglalwa lesznek benne.

Az Orszagh Articulusit kj nyomtattam, az Pechetest Nk valot az Comorara szokas szerent djrígáltam: Ezeket penigh nem subscribáltattakat tudván hogj pro Officialibus kewánhatna Nagod, im eggynehány exemplart kwideottem Nk, Hogiha teobre szewksege leszen Nk, csak jelenche Kwledek elegendeott.

Vdwarnál valo uj állapotrol mostan semmi ollyast nem irhatok. Ez el múlt napokban az Neuburgj Herczegh jéwtt ide. Tegnap eleott penigh Marchio Badensis. Bizonyosnak hírdetik kezeonségesen hogj Augspwrgjs accomodálta magát: az Condiókrólsj, minden végére megyek Nk megh irom. Tarchja Isten Nagodat jó egessegben. Datum Vienne 24 Mensjs Martij Anno Domini 1635.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

Frater obsequentissimus
Lauren Ferenczffy

Címzés: Spectabili ac Magnifico Domino Domino, Adamo de Batthian, partium Regni Hungariae Cisdanubianarum Presidiorumque; Canisae, oppisitorum Generali Sacratissimae Caesariae Regiaeque Maiestatis Canerario et Consiliario etc., Domino Patrono obseruandissimo.

O. L. Batthyány itr. Missiles. 13, 778.

JENEI FERENC

A kecskeméti református egyház könyvtára. Az Újkollégium árkádjainak boltívei felett, közvetlenül a díszterem alatt van egy hosszú, könyvespolcokkal teli terem: régi nevén Főiskolai Könyvtár, ma a kecskeméti ref. egyház könyvtára. A mintegy 40 000 kötetből álló könyvtár — az alföldi városok viszontagságos történeti múltját tekintve — viszonylag hosszú múltra tekint vissza: 1961-ben ünnepelheti fennállásának 260 éves jubileumát.

Az itt következő történeti áttekintésnek fő szempontját a pusztá adatok felsorolásán túlmenőleg abban kívánom megjelölni, hogy a könyvtár hogyan töltötte be a maga speciális funkcióját; milyen küzdelmek között lett a kizárólag tudományos jellegű iskolai könyvtárból a mai, a nagy nemzeti és kulturális értékeinket népünk széles rétegei felé közvetítő szervvé. Ez a folyamat hosszas küzdelemnek volt az eredménye. Meg kellett küzdeni a könyvtár létrehozásának, továbbfejlesztésének, nyilvánossá tételének anyagi alapjaiért; meg kellett védeni a történeti viharok és elemi csapások (tűzvész) pusztításaitól; be kellett bizonyítani, szinte koronként a fenntartó testületek előtt a könyvtár fontosságát, jelentőségét: hogy nem csupán viszonylagos értékű, múzeális anyag tárolásáról van szó, hanem olyan élő intézményről, mely ha táplálják, gondozzák, maga is táplálja, nőtetni gondviselőit és azon túl sokakat. Amikor a könyvtár fejlődését nem csupán a könyvállomány számbeli gyarapodásában látom, hanem rendeltetés szerinti funkciójának minél teljesebb betöltésében, akkor a könyvtár megteremtéséért, fejlesztéséért és nyilvánossá tételéért vívott küzdelemben a fejlődésnek egyes fázisait jelöltem meg, melyek nagy általánosságban kronológiai sorrendet is jelentenek, de ugyanakkor egyidejűleg egymással összefonódva is jelentkeznek. A könyvtár fejlődés-története két pilléren ível át a jelenbe: 1701-ben jött létre, és 1908-ban lett nyilvános könyvtár. E szemlélet szerint könyvtárunk története három szakaszra tagolódik: 1701—1908-ig, mely idő alatt elsősorban iskolai-tudományos célt szolgált; 1908—1948-ig, a könyvtár nyilvánossá tételétől az egyházi iskolák államosításáig, amikor elvileg már kitárta ajtaját a

szélesebb olvasóközönség felé; és 1948-tól napjainkig: ezt az időt a háború folytán nagyobb-részt ömlesztetté vált könyvanyag rendezése, katalogizálása, a továbbfejlesztés anyagi bázisáért és a tényleges olvasóközönség megteremtéséért vívott, nagyobb-részt még ma is csak kezdeti eredményekkel dicsekedő küzdelem jellemzi.

A kecskeméti ref. egyház könyvtárának történetét először NAGY István rektor-professzor (1810—1830-ig volt rektor) írta meg: *Az ez után leendő maradéknak emlékeztetésére. A Kecske-méti Reformátum Gimnásium Könyvtárja Fundusának egybe szerkesztésére. és a vele bánásról való Számadást magában foglaló Jegyző könyv.* 1818. A 25 × 40 cm-es eredeti bőrkötésű jegyzőkönyv maga is külön figyelmet érdemel: könyvtártörténeti irodalmunk egyik, koránál fogva is figyelemre méltó kézírata. Amint címéből is kitűnik: számadási jegyzőkönyv. A könyvtár történetével foglalkozó rész nem önálló munkaként szerepel, hanem mint előszó. Címe is arra utal, hogy az utókor áldozatkészségét akarta írója ébresztgetni az ősök áldozatvállalásának a feltárásával: „Az ez után leendő maradéknak emlékeztetésére.” A tulajdonképpeni számadási jegyzőkönyv három részre tagolását az 5 paginára terjedő könyvtártörténeti bejegyzés után és a számadások előtt lapszám megjelöléssel tartalommutató tünteti fel: „Ezen Jegyzőkönyvnek három Szakaszai fognak lenni: *Első Szakasz*, A Könyvtár Capitalisának állapotjáról és szaporodásáról pagina 7. *Második szakasz*. A ki adott Capitalisok esztendei Interestenek be fizetéséről pagina 41. *Harmadik szakasz*. A könyvekről és a könyvtárhoz tartozó egyéb eszközökről, melyek a Capitalisok jövedelmeiből fognak szereztetni pagina 61.” Az első szakasz voltaképpen az 1818—31-ig tett alapítványokat, a második szakasz az 1819—36-ig befolyt alapítványi kamatokat és más forrásból származó bevételeket, a harmadik szakasz a kiadásokat veszi számba. NAGY István könyvtártörténeti feljegyzései alapján a könyvtár kezdeteiről alkothatunk képet, a számadási jegyzőkönyv adatai alapján pedig a könyvtár 1818—36-ig történő fejlődéséről. Tanulmányomban elsődleges forrásként támaszkodtam a NAGY István-féle jegyzőkönyvre.

A könyvtár megalapításának időpontjául NAGY István rektor-professzor nyomán az 1701-i esztendőt tekintjük. Ez nem jelenti azt, mintha az 1599-ben létrejött kecskeméti kollégiumnak nem lettek volna könyvei. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a könyvek beszerzésének nemcsak komoly anyagi természetű akadályai voltak, hanem felekezeti és politikai akadályai is — előttünk áll MISZTÓTFALUSI KISS Miklós példájában a XVII. századi magyar könyvkultúrának gigászi küzdelme és tragédiája —, akkor mindjárt méltányolni tudjuk azokat a sokatmondó sorokat, melyekkel NAGY István ezt a kort jellemzi: „Bátorságosabban állíthatjuk azért, hogy régenten igen csekélynek kellett az itt lévő könyvgyűjteménynek lenni; annyival is inkább, mivel amint az akkori idők történeteinek bizonyítják, a Reformátusok könyvei nagyrészt tilalmasok s ugyan azért ritkábbak voltak Magyar Országban: más az, hogy még akkor a nagyobb Oskolákba is, el mellőzödvén más felsőbb tudományok, tsak a Keresztyén Vallás, a Deák s Görög nyelvek Grammatikái tanítódtak, melyekre kevés számú könyvek is elegendő szolgálatot tettek.”

Az általános fejlődésnek megfelelően, melyet a művelődés terén a XVIII. század jelentett, a könyvtár megalapítása is — szinte jelképes jelentőségű dolog — e század első esztendejéhez fűződik. Míg BÁNYAI András iskolai rektor 1653. évi lajstromában még csak az *Öreg Graduátról* és más két nyomtatott könyvről ad számot, addig NAGY István feljegyzéséből tudjuk, hogy a XVIII. század elején már könyvtára van iskolánknak, melynek lajstroma 1701. esztendőben Leonardi RIJSENNI *Summa Controversiarum Theologicarum* c. művével kezdődik. A XVIII. század a könyvtár életében valóban az alapok lerakásának és megvédésének a küzdelmeit jelenti.

A könyvtár fejlődése szorosan összefüggött kezdettől fogva az iskola fejlesztésének az ügyével. A XVIII. század közepéig nem volt állandó professzora az iskolának. Az ún. akadémikus rektorság intézménye — a fiatal tanárok egymást két évenként váltogatva

tanítottak, s az ilyen vidéki tanítást használták fel külföldi tanulmányútjukhoz pénzügyítésre — nem tudta kielégíteni a rohamosan növekvő igényeket. Ezért az egyházi előjáróság megszüntette az eddig érvényben levő akadémikus rektorságot, külföldet járt professzorokat hívott iskolájába állandó megbízással. A komoly tudományos képzettségű professzorok a könyvtárral szemben is magasabb igényeket támasztottak. „Midőn pedig időről időre nevelkedett az itt lévő Tanulók serege és hasznosabbnak ítélték az akkori Előjárók, hogy a Debreceni Collégiumból minden két esztendőben hozódni szokott Rektorok helyett, egy mindenféle tudományokban jártas és egészen elkészült Professzort állítsanak, ki itt huzamosan lakván s az Ifjúság tudományos formáltatásáról sikeresebben gondoskodhatván, mint amazok, szükségesképen nevelkedni kezdett a könyvtár is, mind a régebb Római és Görög, mind az újabb időkbe élt Íróknak munkáival.” Itt meg kell jegyeznünk azt is, hogy a könyvtár állományának túlnyomó része ebben az időben latin volt: megfelelt a kor latinos műveltségének. FARKAS János rektor-professzor 1788-ban a könyvtári állományt képviselő 300 szerző közül csak 8 magyar nyelvű könyvet említ. Csak a XIX. század első felében, a reformkor kívánalmainak megfelelően kezd túlsúlyba jutni a magyar nyelvű irodalom.

A könyvvállomány gyarapodása 3 forrásból táplálkozott: az adományozók jóindulatából, egyes professzorok leleményes áldozatvállalásából és a fenntartó egyházi testület anyagi támogatásából. A század elején, 1715-ben KALOCSA István gondnok 30 darab könyvet ajándékoz a könyvtárnak, 1794-ben BENKŐ József prédikátor 68 darabot, gróf TELEKY Sámuel alapítványt létesít, TELEKI László „kétszáz és egynéhány darab Theológiát, Szent Historiát tárgyzó könyveket” ajándékozott. A főúri pártfogók mellett jelentősen kivette részét a könyvtár támogatásában a kecskeméti polgárság is, akiknek a gyermekei az iskolát látogatták: „De a mi tulajdon Hazánkfiain, Nemes Kecske-mét Városának Lakosait sem kell itt hallgatással el mellőzni, kik azon nagy áldozaton kívül, hogy esztendőnként 24 személyből álló Convictust tartanak többnyire tulajdon költségeken; nem szünnek meg időről időre most egy majd más jó Írónak munkáját a Hazai Musák oltárára áldozatul tenni és azokkal ezen könyvtárt szaporítani.”

Már tanulmányunknak az elején rámutattunk arra a tényre, hogy a könyvtár megteremtésében és továbbfejlesztésében néhány kiváló, művelt professzornak is jelentős szerep jutott. VARJAS János volt az első, aki állandó könyvtári pénzalapot létesített az iskola részéről: NAGY István rektor professzor az első, aki megírja a könyvtár történetét. Fáradhatatlan buzgósága eredményének könyvelhetjük el a városi vezetőség és polgárság ajándékozó készségének felébredését, az egyházi előjáróságnak 1820-ban tett alapítványát (a deákok eladott kollektá borának az árából a szétosztás után fennmaradt 50 forint, mely mások által tett alapítványokkal 1848-ig már 1190 Ft-ra növekedett), valamint az egyházi vezetőség által kilakoltatott könyvtár részére új könyvtárszoba létesítését, amiről MARTON Sándor így ír: „Kétségkívül az ő féltő gondja nem tud megnyugodni, mikor 1827-ben a könyvtárszobát káplánlakásul rendelik s a könyveket ládába rakva, az egyház kamrájába tétetik. Összevonja a bentlakó alumnus diákokat 3 szobába s fél év múlva az előbbi jeles határozat után a 4. diák szoba vasajtóval felszerelve fogadja be a kilakoltatott drága kincset.”¹

Közvetve, a diákságon keresztül igen jelentős társadalmi-politikai szerephez jut a könyvtár a reformkor idején. A kibontakozó nemzeti öntudatot képviselő és polgári haladást jelentő lapoknak folyamatos beszerzésével és SZÉCHENYI, VÖRÖSMARTY munkáinak olvasásával az ifjúság haladó szellemi megmozdulásainak a központjává válik a könyvtár; önképzőkör, olvasókör létesül, ahol az ifjúság tanul, vitázik, országos politiká-

¹ MARTON Sándor: *Adatok a kecskeméti reform. főiskolai könyvtár történetéhez.* Ref. Gimn. értesítő 1907/8. isk. év.

val és előadások, felolvasások megszervezésével foglalkozik. Ebből a korból maradt fenn a könyvtárnak ma is tulajdonában levő kézírással sokszorosított diáklap: a *Pálma*. (A cím az iskola jelmondatára utal: „crescit sub pondere palma.”) Lapjairól élénk táru a vidéki város mozgalmas diákélete, melynek motorja az élő könyv, az élő könyvtár.

Az irodalomban és az iskolában a nemzeti nyelvűség kérdése központi problémává lett. A nyelvújítás nem csupán nyelvészeti törekvés volt, hanem a ferenci abszolutizmus éveiben a polgári haladás felé vivő út. A *Pálma* diákjai külön tanulmányt szentelnek a „honni nyelv” kérdésének: „A honni nyelv nagy befolyással van a miveltségre” — írták. „Minden nemzetet a lelki miveltség tesz nagyvá és a pallérozódás öltöztet helyes csint a Nemzet címjére. . . Amint emelkedik, vagy száll alább valamely Nemzetnél a tudomány: éppen azon fokkal emelkedik vagy száll alább annak hatalma és így a Nemzet honni literatúrája által hatalmat is szerzett magának” — írja a *Pálma* lapjain az egyik kecskeméti diák. Az ifjúságnak a nemzeti nyelv iránti lelkesedését még forróbbá tették az 1837-i esztendő eseményei: KOSSUTH letartóztatása, VÖRÖSMARTY *Szózatán*ak megjelenése, a Nemzeti Színház első épületének felépülése, a Nemzeti Múzeum és a Lánchíd építése, az Al-Duna szabályozása. Országos és világpolitikai események foglalkoztatják a diákságot és a *Pálma* lapjain állást foglalnak SZÉCHENYI reformgondolatai, sőt a forradalmi gondolat mellett. A város társadalmi és kulturális életére nagy hatással van a diákélet: előadásokat rendeznek, felolvasásokat tartanak, az iskolai ének- és zenekar számai teszik változatossá műsorukat.²

Ebbe a pezsgő diákéletbe kapcsolódott bele néhány évvel később JÓKAI is, mint kecskeméti jurátus. Aktív tagja a könyvtárnak, akinek nevével a könyvtár e korból fennmaradt kölcsönzési naplójában találkozunk: „Simonyi ur festményei közül” kölcsönöz.

Könyvtárunk sem azelőtt, sem azután nem volt soha ennyire élő könyvtár: ebben az időben az irodalomtól magához vonzott diákság által alakító hatást gyakorolt városunk kulturális és társadalmi életére, egész fejlődésére.

A szabadságharc bukása után veszélybe kerül a gimnázium nyilvánossági joga. Az abszolutizmus minden eszközzel igyekezett a forradalom eredményeit megsemmisíteni: minden, ami a nemzeti önállóság és társadalmi haladás ügyét szolgálta, halálra volt ítélve. Eszközeiben azonban sokszor csődöt mondott, sőt visszájára fordult az ilyen kísérlet. Ez történt az iskolapolitikában is. THUN Leo gróf kiadta az *Organisations Entwurf*-ot, melynek — a legmodernebb nyugati iskolaszervezeti formán keresztül — a legszemérmetlenebb németesítés volt a célja. Az egyházi iskolák nyilvánossági jogát attól tették függővé, hogy tíz tanárt tudnak-e alkalmazni vagy sem. Az ország siralmas anyagi viszonyait tekintve ez a követelmény nehéz próba elé állította a presbitériumokat. De minden áldozatot meghoztak azért, hogy a nemzeti szellem utolsó mentsvárait megtarthassák.³ Az óriási anyagi áldozatokkal járó iskola-fenntartás mellett nem felejtkezik el a presbitérium a könyvtár fejlesztéséről sem. Amikor a tudós evangélikus lelkész, HAJNAL István halála után végrendeletileg a városra hagyományozott könyvtárát a város nem veszi át, mert a végrendelező halála után fennmaradt 315 Ft-nyi könyvtartozást nem akarta magára vállalni: a tartozás lefizetése ellenében a város ezt a gazdag könyvtárat az egyháznak átadja. Így 1851-ben 2200 művel gyarapodott a főiskolai könyvtár.

² Lásd bővebben: SZABADI Sándor: *Pálma a kecskeméti homokon*. Az Út. 1956 IX. évf. 40. sz.

³ Lásd bővebben: SZABADI Sándor: *Képek Arany János életéből a Dach önkényuralom tájéján*. Kiskunság. 1955. 2. szám.

A beszerzések folytán és más ajándékozók jóvoltából (pl. SÍPOS Károly) oly rohamosan szaporodott a könyvtár állománya, hogy újabb rendezés vált szükségessé. Ezt a rendezést, melynek a jelentőségét az adja meg, hogy ekkor készül el az első szakkatalógus, CSABAY Imre tanár végezte el. Jelentése szerint a könyvvállomány 6300 mű, melyet 11 tudományszakra osztva katalogizált és rendezett. A munkáknak még mindig zöme a teológiai szakkönyv. Az állományban e téren komoly változást hoz a teológiai főiskola Pestre vitele (1860) és a jogi karnak önálló akadémiaiává válása 1875-ben. A jogi rész a jogakadémia könyvtáraként kiválik, és külön kezelik. Ennek a kettős kezelésnek azonban sok hátránya van, s főleg megbontja a szépen fejlődő könyvtár egységét. A könyvtár történetének az 1875—1908-ig terjedő szakaszát épp az újraegyesítésre és a nyilvánossá tételre való törekvés jellemzi. KATONA Mihály gimnáziumi tanár 1890-ben, dr. MÓRICZ Károly jogtanár 1899-ben dolgoz ki tervet az egyesítésre és nyilvánossá tételre. Ez azonban csak MARTON Sándor gimnáziumi tanárnak sikerül 1908-ban. MARTON Sándornak a főiskolai könyvtár egységes kezelésére és nyilvánossá tételére kidolgozott szervezeti szabályzatát elfogadja a presbitérium. Az anyagi alapot biztosító összeget a presbitérium 1907. máj. 7-én hozott határozata tette lehetővé, melyben a presbitérium a könyvtárosok fizetésének és az újonnan létesített 30 személyes nyilvános olvasóterem berendezésének a költségeit magára vállalta.

A könyvtár nyilvánossá tételével kialakult egy szűkkörű olvasótábor, mely fokozatosan növekedett. 1910-ben a kölcsönzők száma még csak 48, az olvasótermet 121 személy látogatta; 1915-ben a kölcsönzők száma már 224-re emelkedett, az olvasótermet 153-an látogatták. A háború utolsó éveiben és az ezt követő években egész 1926-ig a könyvtár tervszerű fejlesztésére az egyházközség nem tudott évi költségvetésében megfelelő összeget biztosítani. Feledésbe merül a könyvtár nyilvánossá tétele. Ebben az időben KISS Béla gimnáziumi tanár a könyvtáros. Tőle veszi át 1926-ban MARTON Sándor (szintén a gimnázium tanára) a könyvtárat, és a háború által okozott károkat igyekszik pótolni: megkezdi a könyvtár újra-rendezését. A gimnázium értesítőjében úgy szerepel MARTON Sándor, mint aki új korszak kezdetét jelentette a könyvtár életében: „A Főiskolai Könyvtár jelentős változáson ment át a múlt iskolai év folyamán. A fenntartó egyház vette ismét segítő gondozásába. Új könyvtárnokot kapott Marton Sándor gimn. tanár személyében, akinek vezetése alatt kiporoltatott és a háborús évek alatt megzavarodott külső rendje helyreállított. Visszakapta a tanítónőképző által tantermül használt régi olvasótermét is, amelynek birtokában a jövő isk. évtől kezdve ismét nyilvános könyvtárrá lesz. Gyarapodása a kézikönyvtárak révén történt, de önállóan is gyarapodott egy nagyobb adománnyal. Ez pedig néhai Tatay András, egykori hírneves kollégiumi tanár könyvtára, amelyet a f. év tavaszán elhunyt, családi hagyományait híven őrző leánya, Tatay Erzsébet ajándékozott a Főisk. Könyvtárnak. Tartalma ez adománynak 224 mű 333 kötetben. A Főisk. Könyvtár költségelőirányzata az egyház adományából 4 millió korona, amely részben a könyvtár rendbehozatalára, részben folyóiratok kiegészítésére és könyvköttetésre fordított. A Főiskolai Könyvtár rendezett állománya a kézikönyvtárakéval együtt 22 001 mű 35 204 kötetben s körülbelül 600 millió korona értékben.”⁴

MARTON Sándor 1940-ben bekövetkezett halála után Soós Tamás tanár vette át a könyvtári munkát, és könyvtárvezetői tisztét a második világháború végéig viselte. A második világháború pusztításai erős nyomokat hagytak a könyvtáron is. Sok könyv tönkrement vagy megsérült, a katalógus nagy része megsemmisült. Teljesen új rendezés vált szükségessé. Az egyház vezetősége a rendezés munkájával TOLLAS Béla ny. lelkipásztort — aki a mai napig a könyvtár vezetője — bízta meg azzal az utasítással, hogy

⁴ Kecskeméti Ref. Kollégium Értesítője. 1925/6. 15. oldal.

igyekezzék helyreállítani a könyvtár régi rendjét. Ezt a rendezési munkát, mely a háború folytán teljesen ömlesztett állapotba került anyag káoszából igyekezett megmenteni a pusztulás útjára került értékeket, 1950. július 1-én kezdte meg TOLLAS Béla, és 1953 őszéig az utasítás szerint végezte. Ekkor a könyv- és levéltár helyzetében alapvető változás történt. Az egyházkerületi közgyűlés 34/1953. sz. határozatával megalkotta a Ráday Gyűjteményt, és annak a fiókjává tette a kecskeméti könyvtárat.⁵ Így lett könyvtárunk új neve: a Ráday Könyvtár Kecskeméti Fiókkönyvtára. Ez a kapcsolat 1959-ben megszűnt, amikor a Magyarországi Ref. Egyház Tudományos Gyűjteményeinek Főigazgatóságával történt megállapodás után a kecskeméti egyház presbitériuma határozatilag kimondta a könyvtár önállóságát, és vállalta anyagi fenntartását közegyházi segítség esetenkénti igénybevételével.

A Gyűjteményi Főigazgatóság a szakmai felügyeleti jog alapján és a kecskeméti könyvtár iránti segítőkészségtől indítatva KOVÁCS Béla gimnáziumi tanár-levéltárost küldte ki 1959 novemberében a rendezés munkájának meggyorsítására és a szakmai szempontok következetes figyelemmel tartására. A szakszerű újrendezés munkája, a könyvtár és olvasóterem korszerű követelményeknek megfelelő felszerelése folyamatban van.

Ma a könyvtári munkának kettős feladattal kell megküzdenie: a mintegy 40 000 kötetre terjedő könyvvállományról modern katalógust kell készíteni és fokozatosan megszervezni az olvasóközönséget. Mondhatjuk így is: meg kell valósítani a könyvtár társadalmi ható tényezővé válását. Ez utóbbi feladat is többretű: meg kell találni a kapcsolatokat a rokon tudományos intézetekkel (Megyei Könyvtár, Állami Levéltár, Múzeum). Különösképpen a helytörténeti vonatkozású tudományos munkában a kölcsönös tájékoztató szolgálat mellett közös rendezvényekkel és közös publikációkkal kell a tudományos kapcsolatokat elmélyíteni; továbbá széles körben használhatóvá kell tenni a könyvtár modern anyagát és népszerűsítő előadásokkal feltárni és megszerettetni az emberekkal városunk múltjának és jelenének kulturális értékeit.

Röviden meg kell még emlékezni állományunk nevezetességeiről. Régi és modern teológiai szakkönyvek mellett könyvtárunk anyaga magában foglalja majdnem teljes számban a magyar irodalomtörténet és a jogtudományok főműveit. A régi magyar könyvtárt hézagosan képviseli ugyan vagy 70 hungaricum és 40 latin nyelvű magyar nyomtatvány, de van néhány igen becses ritkaság is. Ilyen mindenképp előtérbe kell hozni SYLVESTER János *Új Testamentuma* (Újsziget, 1541). Igen szép, teljesen ép példány, melyet NAGY István pestmegyei főjegyző indítására ajándékozott JANKOVICS Miklós 1843-ban könyvtárunknak ama megjegyzés kíséretében: „Nevezetes ezen példány azért is, mert először Nádasy Tamásné Kanizsai Orsolyának, annak utána pedig a Bornemissza nemzetiségnek tulajdona volt.” Ilyenek továbbá: PESTHI Gábor *Új Testamentuma* (Bécs, 1536), KÁROLYI Gáspár vizsolyi bibliája (1590), SZENCZY MOLNÁR Albert javított bibliája (Hanovia, 1608), LUTHER ún. *Sárga bibliája* (1629), GELEI KATONA Öreg *Graduálja* igen rongyos állapotban, MÉLIUSZ Péter válogatott prédikációi (Debrecen, 1563) s *Herbáriuma* (Kolozsvár, 1578), SZÉKELY István világrónikája (Krakkó, 1558), — CALEPINUS tizenegynyelvű *Dictionaruma* (Basilea, 1582) és Sz. MOLNÁR Albert Latin—görög—magyar *Lexikona* (Hanovia, 1611). — Oklevéltár ugyan nincs, de van egy igen értékes oklevélgyűjtemény, a JERNEY-gyűjtemény 25 kötete, melyet DÉKÁNY István közvetítésével szerzett meg a könyvtár 1858-ban 300 forintot.⁶

⁵ TOLLAS Béla: *255 éves a Ráday Gyűjtemények kecskeméti fiókkönyvtára*. Református Egyház. 1956. VIII. évf. 12. sz.

⁶ MARTON Sándor: *I. m.*

Befejezésül hadd hivatkozzam az 1958-i könyvtári kiállításunkon elhangzott megnyitó előadás szavaira: „A magyar múltban könyv és kard együtt szerepel, mert karddal kellett megvédenünk a kultúránkat. Régen olyan idöket éltünk, hogy több kard kellett, mint könyv; ma olyan idöket várunk, hogy több könyvre van szükségünk, mint kardra.”

SZABADI SÁNDOR

Sándor István irodalmi és bibliográfiai munkásságához. SÁNDOR Istvánnak, „az első magyar bibliografus”-nak az életével és munkásságával kapcsolatban id. SZINNYEI József végzett kutatásokat.¹ Az ő tanulmányainak az eredményein kívül ma sem tudunk sokkal többet nemzeti bibliográfiánk megalapítójáról; ezért az alábbiakban SZINNYEI kutatásait néhány adattal szeretnénk kiegészíteni, amelyek részben SÁNDOR Istvánnak a korabeli idöszaki sajtóhoz füzödö kapcsolataira, részben pedig arra a vitára vetnek fényt, amelyet SCHWARTNER Mártonnal és ENGEL János Keresztéllyel folytatott a magyar írók számával kapcsolatban.

SÁNDOR István már ifjúságától kezdve érdeklödést mutatott a magyar idöszaki sajtó iránt. A *Magyar Hirmondó* címszalagjai bizonyítják, hogy 1780-ban, tehát indulásától kezdve járatta lukai birtokára az első magyar újságot. Kapcsolatban volt RÁT Mátýással, a lap szerkesztöjével is. Jellemzö, hogy még két évtized múltán is visszaemlékezett RÁT egyik levelére, amelyben olvasóinak a számáról tudósította öt. 1803. december 16-án RÉVAIHOZ írt levelében ugyanis még mindig azon töprengett, miként lehetett az, hogy RÁT, „aki tehetségét a Hirmondó által annyira megesmértette a Hazával”, 270 előfizetönél többre nem tudott szert tenni. Ezt annak kapcsán vetette fel, hogy a bécsi *Magyar Hirmondó* megszünése után életben maradt egyetlen magyar nyelvü újságnak, a *Magyar Kurir*nak több, mint 1600 előfizetöje volt, noha szerkesztöinek, DECSYnek és PÁNTZÉLnek az újságírói képességeiröl nagyon rossz volt a véleménye.²

SÁNDOR Bécsbe kerülése után került kapcsolatba a bécsi magyar újságok szerkesztöivel, főleg GÖRÖG Demeterral és KERÉKES Sámuellel, a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* (késöbb *Magyar Hirmondó*) kiadóival. E kapcsolat létrejöttét — azonkívül, hogy GÖRÖGÉK minden Bécsben élö magyar íróval igyekeztek összeköttetést teremteni — az a barátság is elősegíthette, amely SÁNDOR Istvánt és GÖRÖGÉKET egyaránt RÉVAI Miklóshoz füztek. GÖRÖGÉK lapjában, a *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1791. márc. 29-i számában találkozunk SÁNDOR Istvánnak egy németböl „szabadon” fordított, *Változások* címü versével.³ Teljes neve nincs kiírva, de a betüjel (S-r István) kétségtelenül örá vonatkozik. Ugyancsak ö írhatta azt a verset, amely a lap november 29-i számában jelent meg ezzel az aláírással: „Szerzette Bétsben S-r.” A vers címe: *Tomeóni Olasz Énekes Asszonynak érdemlett düséréte*. A költemény az akkor éppen Bécsben vendégszereplö olasz énekesnö sikereiröl számol be.⁴

¹ ESZE Tainás: *Megnyitó beszéd a kecskeméti ref. egyház könyvtárának kiállításán*. 1958.

² *Az első magyar bibliographus*. Bp. 1901. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréböl. XVII. köt. 10. sz.) Úa. Akad. Ért. 1901. 529—535. l.

³ SZINNYEI: *í. m.* 23. l. — Ami a *Magyar Kurir* — DECSY lapjának — 1600 előfizetöjét illeti: ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy e számban 1803 végén kétségtelenül benne van az év elején megszűnt *Magyar Hirmondó*nak ezernél több előfizetöje is, mert a megegyezés szerint az előfizetett lap megszünése után nekik is a *Magyar Kurir*t küldték. Csak így érthetö az ekkor már valóban népszerűtlen újság előfizetöinek SÁNDOR által is megcsodált viszonylag nagy száma.

⁴ *Hadi és Más Nevezetes Történetek*. 1791. márc. 29. IV. 381. l.

⁵ *Hadi és Más Nevezetes Történetek*. 1791. nov. 29. V. 689. l.